

PROFESE ZDRAVOTNICKÉHO KNIHOVNÍKA V ČR VE VZTAHU K POTŘEBÁM JEHO CELOŽIVOTNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ

Helena Bouzková

Anotace

Celoživotní vzdělávání zdravotnických (lékařských) knihovníků v návaznosti na Koncepti celoživotního vzdělávání knihovníků v ČR je procesem, který umožní dosažení potřebné kvalifikace (odborné znalosti a dovednosti, obecné dovednosti a měkké kompetence) pro vykonávání této odpovědné a náročné profese. Analýza potřeb celoživotního vzdělávání knihovníka a informačního pracovníka ve zdravotnictví byla provedena sociologickým kvantitativním výzkumem formou dotazníkového šetření ve zdravotnických informačních institucích ČR. Výstup je podkladem pro zpracování konceptu celoživotního profesního vzdělávacího programu pracovníků zdravotnických knihoven.

Klíčová slova

celoživotní vzdělávání, knihovnicko-informační služby, lékařské knihovny, lékařský knihovník, zdravotnický knihovník – kompetence

1 Úvod

Povolání knihovníka a informačního pracovníka vyžaduje schopnost pružně reagovat na změny, které jsou spojené zejména s vývojem informačních a komunikačních technologií a nástrojů a dalších okolností. Knihovník a informační pracovník se seznamuje s oborem lékařství v průběhu praxe. Kompetence knihovníků, včetně lékařských, je nutno rozvíjet postupy, které jsou popsány v Koncepti celoživotního vzdělávání knihovníků v ČR a která je součástí. Koncepte rozvoje knihoven v ČR na léta 2017 – 2020 [1].

2 Koncepte rozvoje knihoven v České republice na léta 2017–2020

Koncepte byla přijata Usnesením vlády České republiky ze dne 23.11.2016 č. 1032.

Obsahuje následující priority, které spolu souvisejí a jejich naplňování se týká knihoven, včetně lékařských, které jsou evidovány podle zákona 257/2001 Sb. (Zákon o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb):

- a) Knihovny ve virtuálním prostředí
- b) Knihovny jako otevřená vzdělávací, kulturní, komunitní a kreativní centra
- c) Budování knihovních fondů a informačních zdrojů
- d) Trvalé uchování tradičních knihovních dokumentů
- e) Výstavba knihoven, podpora infrastruktury ICT v knihovnách
- f) Systém hodnocení a marketing veřejných knihovnických a informačních služeb
- g) Vzdělávání pracovníků knihoven
- h) Knihovny jako vědecko-výzkumné instituce

Jednotlivé priority mají popsánu výchozí situaci, opatření a indikátory úspěšné realizace dané problematiky. Sedmá priorita v pořadí se týká vzdělávání pracovníků knihoven. Konstatuje, že pracovníci knihoven musí být kvalifikovanými specialisty, kteří jsou schopni podporovat své uživatele. Kvalifikaci je třeba udržovat, resp. zvyšovat, prohlubovat a rozšiřovat. K tomu by měla sloužit praxe, inovace vzdělání (inovační kurzy), specializace (specializační a další kurzy, další studijní obor), případně studium vyššího stupně oborové školy.

3 Zdravotnický (lékařský) knihovník

Profesi knihovníka a informačního pracovníka ve zdravotnictví (KIPZ) lze charakterizovat s ohledem na medicínu jako interdisciplinární a superspecializovanou vědní disciplínu jako profesi, ve které knihovník specialista je schopen se orientovat ve zdravotnickém prostředí, mít znalost v účelném používání odborné terminologie a schopnost jejího ovládní při knihovnicko-informační činnosti. Odbornost knihovnických a informačních služeb, především s ohledem na užívané technologie se rozšiřuje, a tradiční struktury a hranice mizí. Při určování toho, co tvoří odbornou zkušenost knihovnických a informačních služeb je třeba přijmout pružný a komplexní přístup. Knihovníci a informační pracovníci ve zdravotnictví jsou z pohledu zdravotníka specialisté, kteří znají a užívají metodiku procesu zpřístupňování informací a disponují technologickými nástroji. Knihovnické informační systémy, které patří do skupiny systémů sloužících zdravotnickému vzdělávání, výzkumu a vývoji, přispívají svými funkcemi ke zpřístupňování vědeckých zdravotnických informací.

4 Analýza potřeb celoživotního vzdělávání zdravotnického knihovníka

Analýza potřeb celoživotního vzdělávání knihovníka a informačního pracovníka ve zdravotnictví byla provedena sociologickým kvantitativním výzkumem formou dotazníkového šetření ve zdravotnických informačních institucích ČR.

Sběr dat probíhal od 20. 6. – 28. 7. 2017 elektronickou formou, statistické zpracování bylo provedeno v říjnu – prosinci 2017. Dotazník byl distribuován do všech krajů ČR na 115 pracovišť (zdravotnických knihoven) veřejných informačních služeb ve zdravotnictví, návratnost činila 52 % (celkem pracovalo k 31. 12. 2016 – 268 knihovnicko-informačních pracovníků – přepočteno na pracovní úvazky).

Z vyhodnocení dotazníkového šetření vyplynulo, že:

- a) Ze 160 respondentů je 139 (86,9 %) žen a 21 (13,1 %) mužů.
- b) Celkem 127 (79,4 %) respondentů pracuje na odborné knihovnické pozici, 33 (20,6 %) pracuje na jiné pozici, ale vykonává při ní knihovnické povolání.
- c) Knihovnické vzdělání má 60 % respondentů a 40 % je vzděláno v jiném oboru.
- d) Z celkového počtu 160 respondentů má 53,8 % vysokoškolské vzdělání a 45 % středoškolské vzdělání.
- e) Ve zdravotnických knihovnách pracují KIPZ dlouhodobě, někteří celoživotně. Více než 10 let pracuje ve zdravotnické knihovně 62 % respondentů.
- f) Věková struktura (všech pracovníků) zahrnuje starší věkové kategorie: 51 let a více zahrnuje 53 % respondentů, ve věku 31–50 let je 35 % respondentů.
- g) Pouze 23 % respondentů je členem profesní organizace, někteří mají více členství.
- h) KIPZ považují odborné knihovnické vzdělání za nutné (zcela souhlasí 50 respondentů, spíše souhlasí 65 respondentů).
- i) Dále souhlasí zcela 57 respondentů a spíše souhlasí 67 respondentů s povinností pravidelného obnovování (inovování) svých znalostí a dovedností.
- j) Celkem 70 % se vyjádřilo kladně k získávání standardizovaných osvědčení (potvrzení) o absolvování kurzů.
- k) Nedostatky, které jsou uváděny v současně nabízených vzdělávacích aktivitách, jsou následující: pracovní vytížení (54,4 %) a vzdálenost místa školení (36,9 %).
- l) Vyhovující formou CŽV jsou semináře, kurzy (1–3 dny) – 68 %, konzultace s kolegy – 65 %, konference, semi-

náře v ČR – 59 %. Online learning vyhovuje pouze 40 % respondentů, konference a semináře v zahraničí pouze 19 % respondentů a dlouhodobé kurzy pouze 18 % respondentů.

m) Hlavní poslání spatřuje 57 % respondentů v poskytování knihovnických a informačních služeb a ve zvýšení informační gramotnosti uživatelů (43,1 %).

n) Hlavní motivací k vykonávání profese KIPZ je pocit vykonání potřebné práce (82,5 %) a možnost seberealizace (40 %).

o) KIPZ vyjádřili na Likertově škále od 1 nejméně potřebné až do 5 nejvíce potřebné, včetně položky nehodnotím, potřebu odborných znalostí, schopností a specifických znalostí potřebných pro jejich práci.

KIPZ vyjádřili také na Likertově škále potřebu se vzdělávat v uvedených odborných znalostech, schopnostech a specifických znalostech.

Největší potřeba byla podle respondentů vzdělávat se v následujících **odborných znalostech a schopnostech**:

- Taktiky vyhledávání informací – 69 %,
- Cizí jazyky – 64 %,
- Počítačová gramotnost – 58 %,
- Knihovnicko-informační služby – 57 %,
- Informační a komunikační technologie – 57 %,
- Plánování a organizování práce – 39 %,
- Zvládání zátěže – 38 %.

Nejméně respondenty zajímalo vzdělávat se v následujících **odborných znalostech a schopnostech**:

- Principy vědeckého publikování – 30 %,
- Metodologie výzkumu – 26 %,
- Personální práce – 20 %.

Největší potřeba byla podle respondentů vzdělávat se **ve specifických znalostech**:

- Znalost odborné medicínské terminologie – 51 %,
- Zdravotnická informatika – 49 %,
- Medicínské klasifikace – 45 %,
- Informační chování zdravotníka – 38 %.

Nejméně byly žádané následující specifické **znalosti**:

- Statistické metody v medicíně – 21 %,
- Principy etického chování – 25 %,
- Základy zdravotnické legislativy – 28 %.

Výsledky průzkumu – dotazníkového šetření zahrnují data, která vypovídají o zdravotnickém knihovníkovi a jeho postojích, o obsahu, formách a organizaci celoživotního vzdělávání a o profesi knihovníka a informačního pracovníka jako takové.

V návaznosti na analýzu potřeb a obsahovou analýzu zahraničních materiálů zabývajících se problematikou celoživotního vzdělávání zdravotnických knihovníků, by se základní témata celoživotního vzdělávacího programu měla týkat specifických a základních odborných znalostí a dovedností.

A. Specifické odborné znalosti a dovednosti ze zdravotnické problematiky:

1. Znalost odborné medicínské terminologie
2. Zdravotnická informatika
3. Veřejné zdravotnictví a management

4. Zdravotnické knihovny – organizace a řízení
5. Zdravotnické právo
6. Statistika
7. Medicína založená na důkazu
8. Knihovnicko-informační systémy
9. Uživatelské chování

B. Základní odborné znalosti a dovednosti, která souvisejí s knihovnicko-informačními činnostmi ve zdravotnictví :

1. Budování a organizace knihovních fondů
2. Budování digitálních knihoven
3. Informační zdroje ve zdravotnictví
4. Knihovnicko-informační služby ve zdravotnictví
5. Rešeršní strategie, taktiky vyhledávání informací
6. Autorské právo, licencování open access
7. Podpora publikační činnosti, Open Access, citační managery
8. Medicínské klasifikace (např. MeSH)

5 Závěr

Knihovnicko-informační vzdělání KIPZ musí být celoživotně doplňováno o specializaci nejen z medicínských oborů, kde je třeba seznámit se s terminologií a specifiky v souvislosti s knihovnicko-informačními činnostmi, ale také o znalosti užívaných technologií, základů pedagogiky, ekonomiky, legislativy, komunikace, statistiky a dalších. Kompetence pro svou profesionalitu získávají KIPZ prostřednictvím formálního vzdělávání, praxe a celoživotního vzdělávání. Naplňování materiálů, týkajících se celoživotního vzdělávání knihovníků, otevírá možnost pro stanovení kreditního systému ve vzdělávání. Celoživotní vzdělávání knihovníků v České republice probíhá tradičně ve spolupráci s profesními organizacemi.

Soustavný a systematický rozvoj kompetencí knihovníků a informačních pracovníků ve zdravotnictví je nezbytný pro plnění role informačního profesionála v měnícím se prostředí.

Literatura

- [1.] *Koncepce rozvoje knihoven ČR na léta 2017–2020 [online].* Praha: Národní knihovna, 2016 [cit. 2019-02-22]. Dostupné z: <http://ukr.knihovna.cz/koncepce-rozvoje-knihoven-cr-na-le-ta-2017-2020/>
- [2.] PAPIK, Richard. *Strategie vyhledávání informací a elektronické informační zdroje.* Praha: Velryba, 2011. 192 s. ISBN 978-80-85860-22-1.
- [3.] ROBINSON, Lyn. *Understanding Healthcare Information.* London: Facet Publishing, 2010. ISBN 978-1-85604-662-6.
- [4.] RAFT, Michelle A.: *A Day in the Life of a Medical Librarian.* AMWA Journal vol. 28 (4), 2014, 176–177.

Kontakt:

PhDr. Helena Bouzková,
Ph.D.
Národní lékařská knihovna
Sokolská 54, 121 32 Praha 2
e-mail: bouzkova@nlk.cz